

**West-Friese
Archeologische
Notities 18**

Archeologische waarneming in het pand Scharloo 10 in Hoorn

C.P. Schrickx

Archeologische waarneming in het pand Scharloo 10 in Hoorn

C.P. Schrickx

Colofon

West-Friese Archeologische Notities 18

Titel:	Archeologische waarneming in het pand Scharloo 10 in Hoorn
Onderzoekslocatie:	Scharloo 10, Hoorn
Archis-vondstmeldingsnr:	4031161100
Projectnummer:	427
Centrumcoördinaat:	x: 132.303 / y: 517.418
Opdrachtgever:	Gemeente Hoorn
Uitvoerder:	Archeologie West-Friesland
Auteur:	C.P. Schrickx (senior-archeoloog, Archeologie West-Friesland)
Redactie:	M.H. Bartels (senior-archeoloog, Archeologie West-Friesland)
Veldwerk:	C.P. Schrickx D.M. Duijn (archeoloog, Archeologie West-Friesland) A. Weel (archeologisch medewerker, Archeologie West-Friesland)
Determinatie vondsten:	C.P. Schrickx
GIS/kaartmateriaal:	C.P. Schrickx

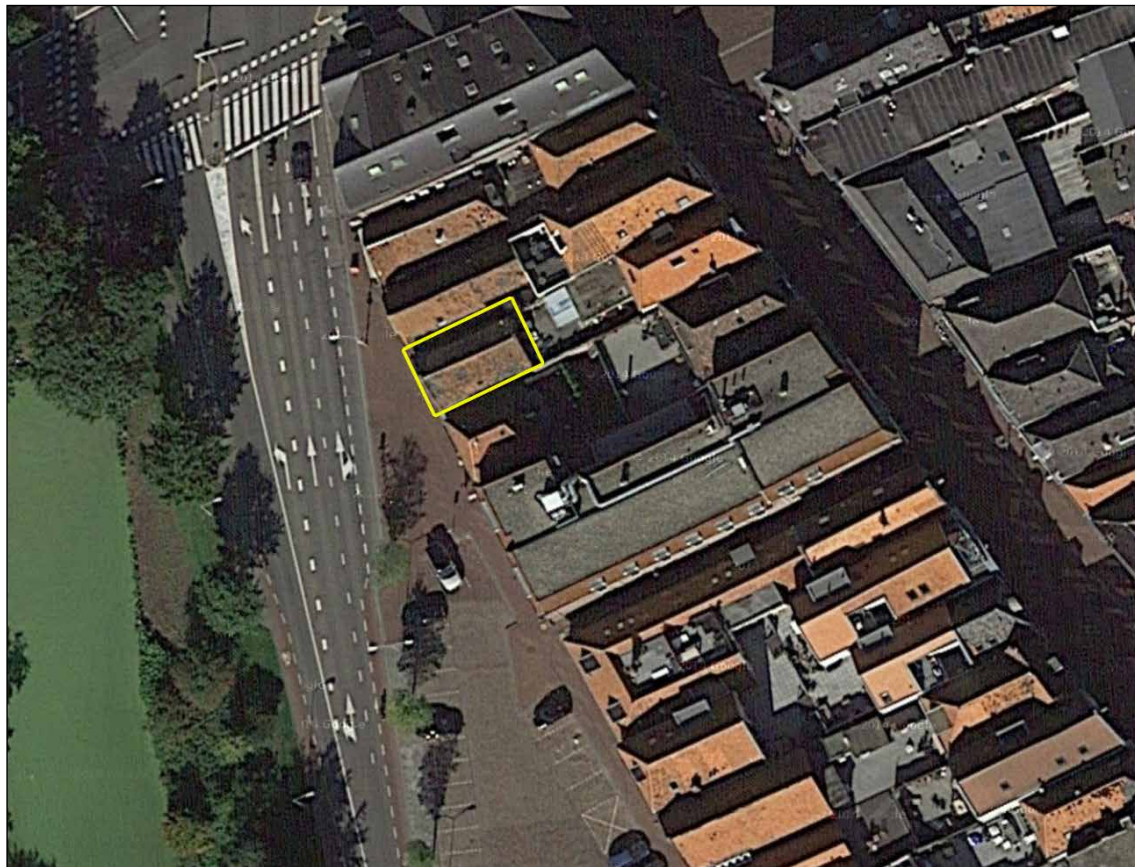
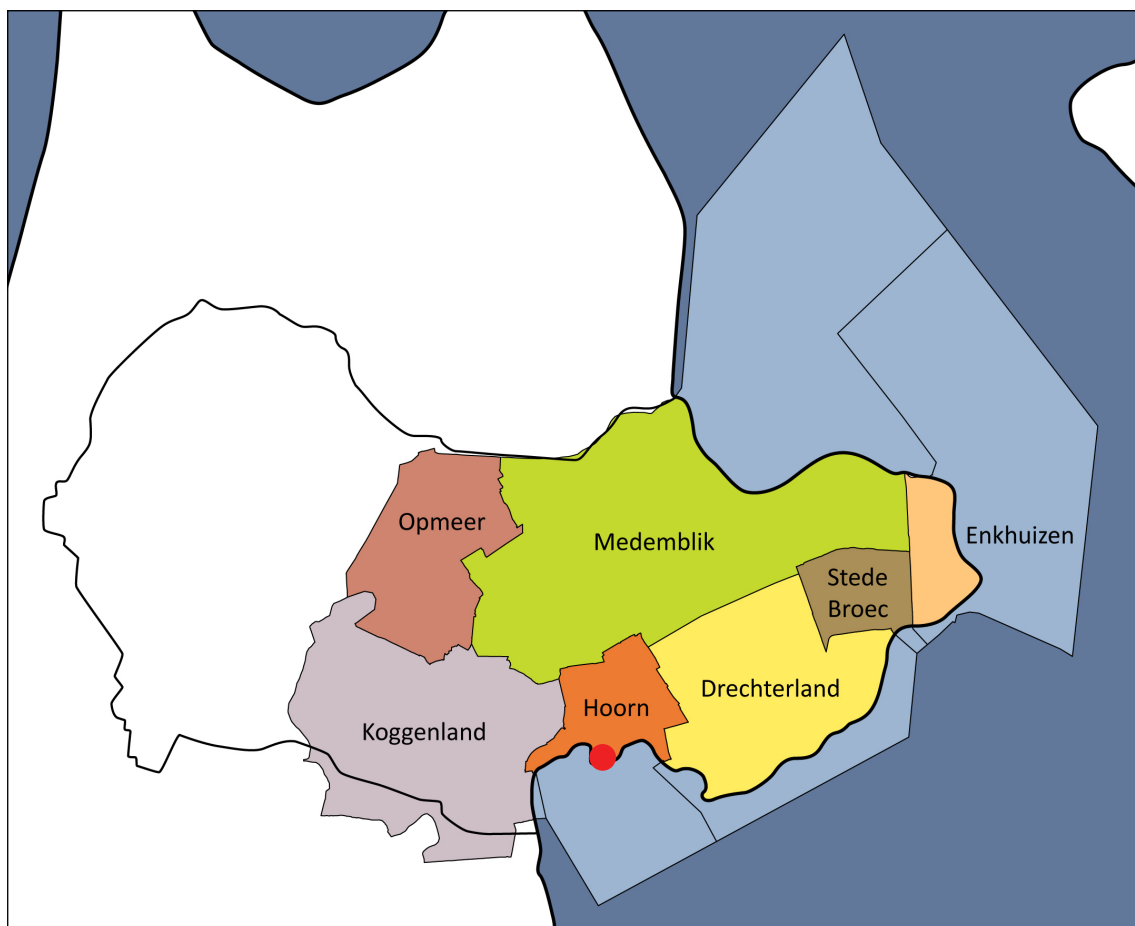
© Archeologie West-Friesland 2017

Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, film, fotokopie, digitaal of geautomatiseerd systeem zonder voorafgaande toestemming van de copyrighthouders en de auteur.

De uitgever heeft de inhoud met de grootst mogelijke zorgvuldigheid samengesteld. Ondanks deze zorgvuldigheid kunnen gegevens zijn veranderd of onjuist zijn weergegeven.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	5
2. De onderzoekslocatie	7
2.1 Historische achtergrond	7
2.2 Archeologische gegevens	10
3. Doel en methode van het onderzoek	10
4. Resultaten archeologisch onderzoek	11
4.1 Bodemopbouw	11
4.2 Sporen van het huis	12
4.3 Vondsten	13
5. Synthese	17
Bijlage 1: Determinatielijst keramiek	19
Bijlage 2: Determinatielijst metaal	20

Afb. 1 Ligging van het onderzoeksgebied Scharloo 10 binnen West-Friesland (boven) en op een luchtfoto van Hoorn (onder, bron: Google Maps).

1. Inleiding

Op 10 december 2015 is door Archeologie West-Friesland een archeologische waarneming uitgevoerd in het pand Scharloo 10, gemeente Hoorn. De waarneming is verricht door senior-KNA-archeoloog C.P. Schrickx, archeoloog D.M. Duijn en veldmedewerker A. Weel. De uitwerking van het onderzoek is gedaan door C.P. Schrickx.

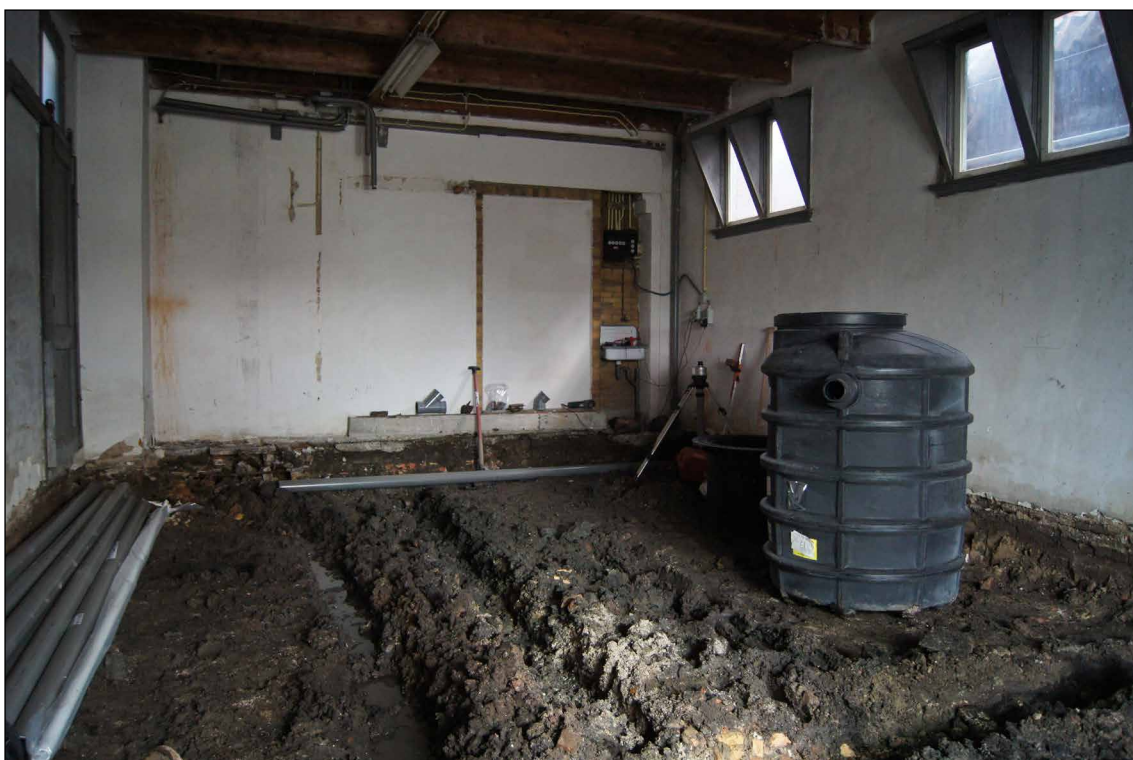
Het pand Scharloo 10 is verbouwd waarbij inpandig circa 40 cm is uitgegraven en tevens een vetvangput is gegraven. Ten behoeve van de ingreep is op 12-1-2015 een Archeologische Quickscan opgesteld.

Afb. 2 Scharloo 10 na de verbouwing.

Afb. 3 Scharloo 10 tijdens het uitgraven, kijkend richting de voorgevel.

Afb. 4 Scharloo 10 tijdens het uitgraven, kijkend richting de achtergevel.

2. De onderzoekslocatie

2.1 Historische achtergrond

De ouderdom en herkomst van de naam Scharloo is niet duidelijk. In de historische bronnen komt deze naam pas voor vanaf de 18de eeuw, onder meer in de verponding van 1733.

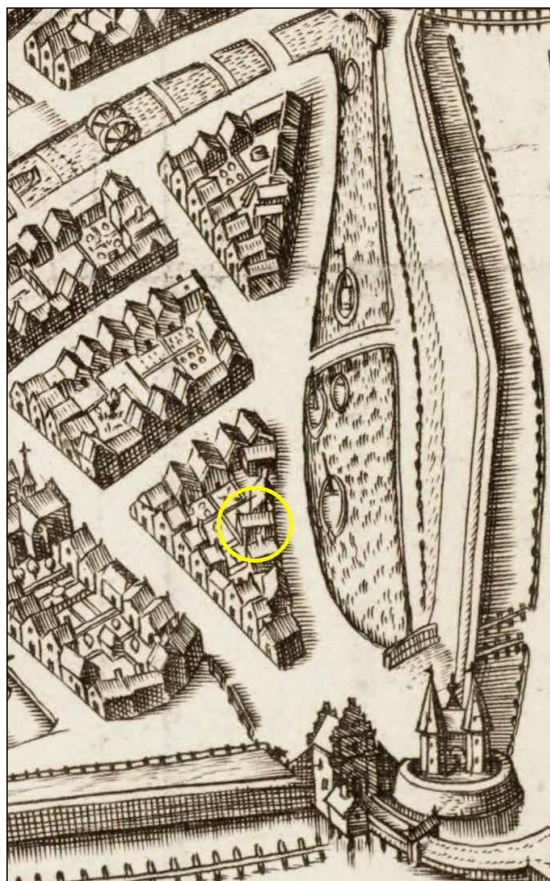
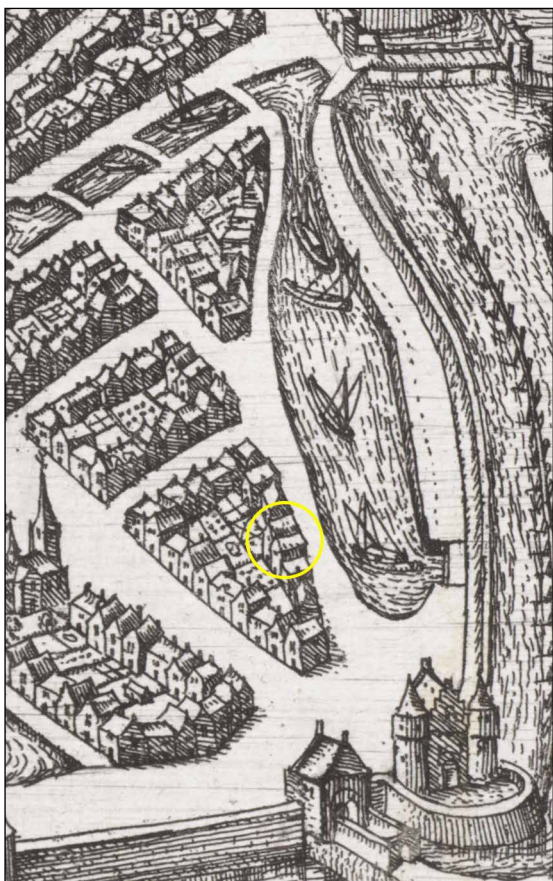
Het plangebied is in 1426 onderdeel geworden van de stad Hoorn. In dat jaar is de stad uitgebreid, waarbij het Kleine Noord bij de stad is getrokken. Het nieuwe stadsdeel werd beschermd door een wal, die waarschijnlijk op de locatie van de Veemarkt en het Scharloo-Dubbele Buurt lag. In 1508 is de wal iets verlegd naar het westen, namelijk van het Scharloo-Dubbele Buurt naar de huidige Hoge Vest. In deze vroegste periode was de grond langs het Scharloo waarschijnlijk nog onbebouwd. Het terrein maakte onderdeel uit van de achtererven van de huizen aan het Kleine Noord. In de loop van de 16de eeuw zijn de percelen langs het Scharloo bebouwd. Op de kaart van Jacob van Deventer uit circa 1560 lijken langs het Scharloo nog geen huizen te staan (afb. 5). Op de kaart van Guicciardini uit 1582 en Utenwael uit 1596 zijn wel huizen langs deze straat afgebeeld (afb. 6).

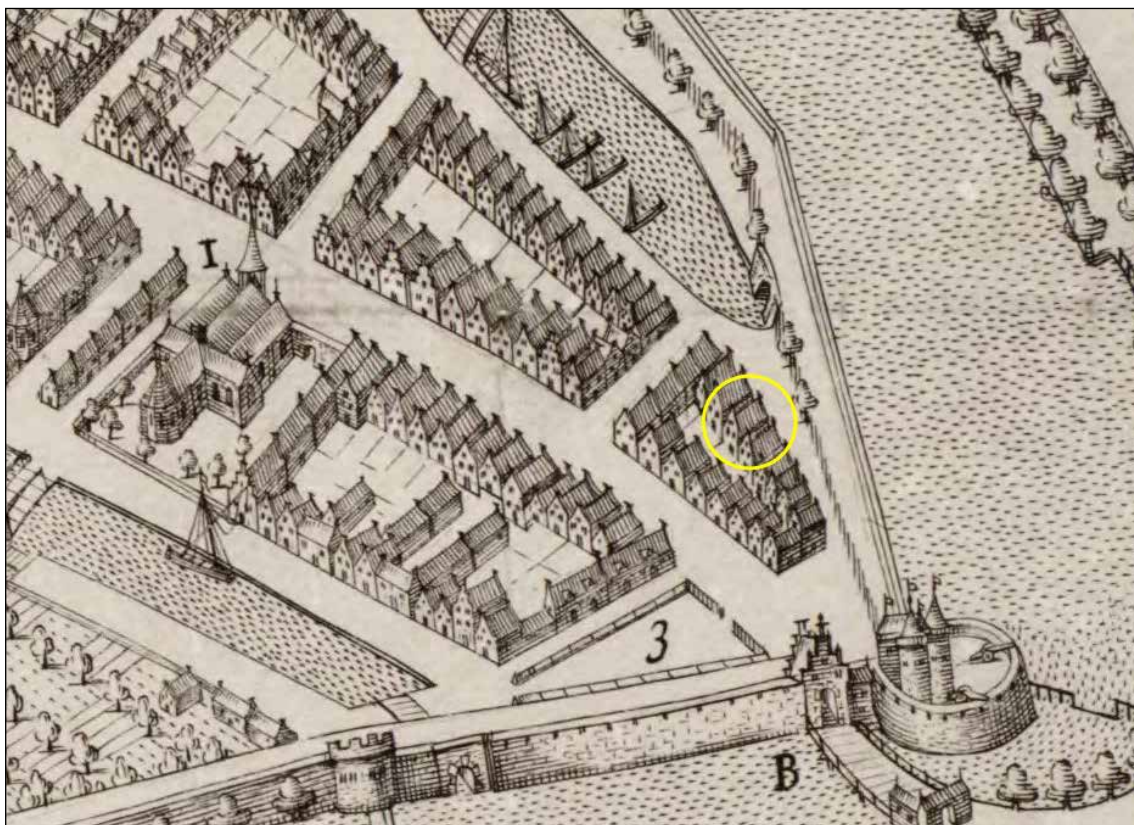
Afb. 5 Stadsplattegrond van Jacob van Deventer uit circa 1560 met binnen de gele cirkel onderzoekslocatie Scharloo 10.

De kaart van Velius uit 1615 geldt als een zeer nauwkeurige kaart (afb. 7). Langs het Scharloo is aaneengesloten bebouwing afgebeeld. Langs deze straat stonden waarschijnlijk vooral kleine en enigszins armoedige huizen.

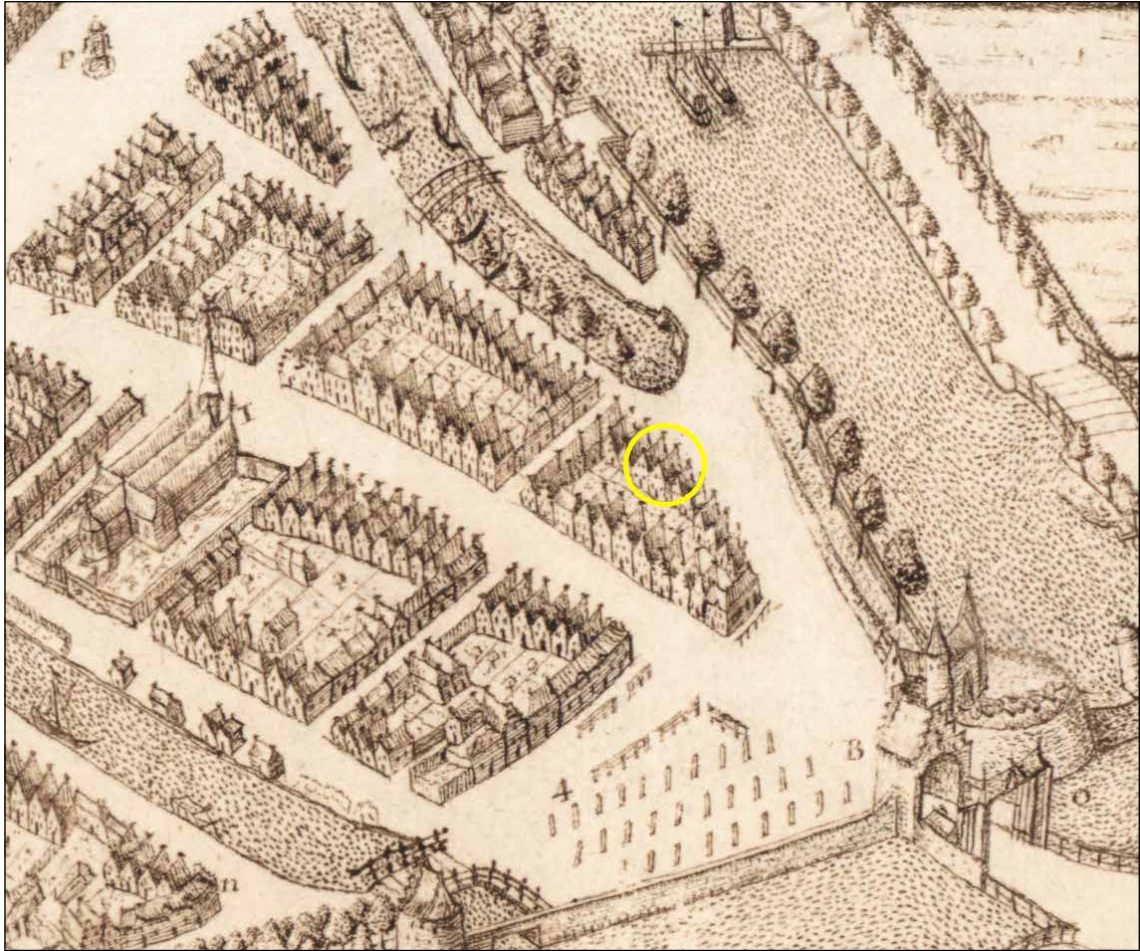
De eerstvolgende volledig nieuw gemaakte kaart is de kaart van Doesjan uit 1794 (afb. 8). Langs het Scharloo is nog steeds een gesloten huizenrij weergegeven. Vermoedelijk wordt op deze kaart echter een te rooskleurig beeld van Hoorn gegeven: in feite waren veel meer lege percelen in de stad aanwezig. Door de kroniekschrijver Abbing wordt een lijst genoemd van huizen, kamers en kelders die tussen 1700 en circa 1760 zijn afgebroken of onbewoonbaar zijn verklaard. In de lijst wordt het Scharloo genoemd met zeven huizen (Abbing 1842, 193).

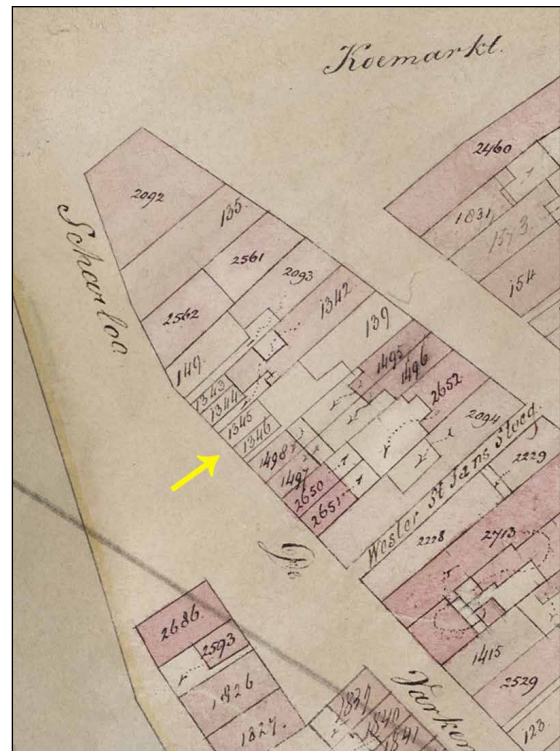
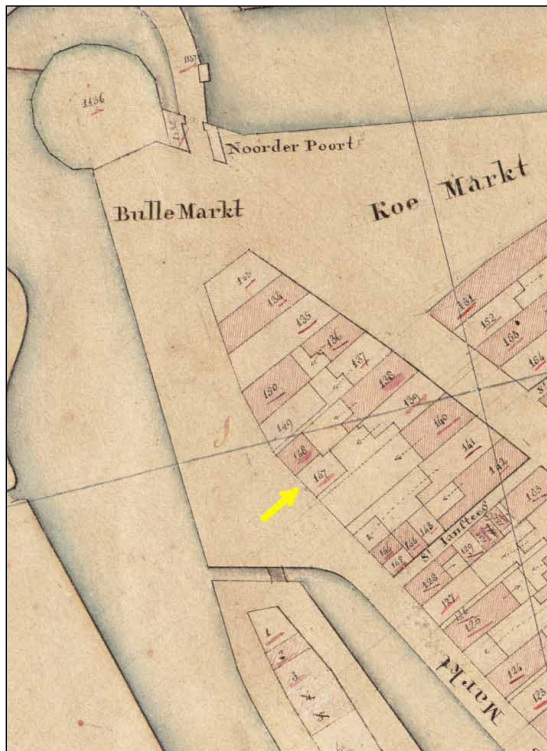
Afb. 6 Stadsplattegrond van Guicciardini uit 1582 (links) en van Utenwael uit 1596 (rechts), met binnen de gele cirkels onderzoekslocatie Scharloo 10 (noorden onder).

Afb. 7 Stadsplattegrond van Velius uit 1615 met binnen de gele cirkel onderzoekslocatie Scharloo 10 (noorden onder).

Afb. 8 Stadsplattegrond van Doesjan uit 1794 met binnen de gele cirkel onderzoekslocatie Scharloo 10 (noorden onder).

Afb. 9 Kadastrale kaart uit 1823 (links) en uit 1893 (rechts) met bij de gele pijlen onderzoekslocatie Scharloo 10.

In de verponding uit 1733 worden vier huizen langs het Scharloo genoemd:

207: een hujs van Neeltje Sijmons in 2 bew(oont)

208: een wagenhuijsje van Dirck Wit

209: een hujsje van Jan Barentsz. Pot

210: een hujs van Fredrik Cuijper in 3 bew(oont)

Een deel van de huizen wordt door twee of zelfs drie gezinnen bewoond. Dit wijst erop dat langs deze straat arme mensen woonden.

Op de oudste kadastrale kaart uit 1823 is op het perceel Scharloo 10 een klein gebouw afgebeeld (afb. 9). Volgens de Aanwijzende Tafel uit 1830 gaat het om een pakhuis van winkelier Hendrik Kneulman. Op de latere kadastrale kaart uit 1893 staan twee smalle panden weergegeven.

2.2 Archeologische gegevens

In 1998 is op een steenworp afstand van het plangebied een opgraving uitgevoerd, namelijk ter plaatse van het grote gebouw op de kop van het Kleine Noord (opgraving RENO). Hierbij is het volledige perceel tussen het Kleine Noord en het Scharloo onderzocht. Aan de zijde van het Kleine Noord bleken de oudste ophogingslagen aanwezig te zijn. De aanwezige natuurlijke veenlaag was aan deze zijde het dikst, doordat het veen hier eerder is afgedekt dan aan de zijde van het Scharloo. In de ophogingslagen aan het Kleine Noord is vondstmateriaal uit de 13de tot en met de 15de eeuw aangetroffen. De oudste bewoningssporen op het perceel dateren vermoedelijk uit de 15de eeuw en bestonden uit 'poeren' van stukken hout. Zeer waarschijnlijk stond het houten huis aan het Kleine Noord, mogelijk bevond zich aan de achterzijde van dit huis een stal. Waarschijnlijk is in de tweede helft van de 15de aan het Kleine Noord een bakstenen huis gebouwd. Een ovenvloer die halverwege het opgegraven terrein is aangetroffen, hoort waarschijnlijk bij deze fase. Hetzelfde geldt voor een tonput die langs het Scharloo is gevonden.

Uit de 16de eeuw dateren onder meer vloeren, een goot, muren en funderingssleuven aan de zijde van het Scharloo. Vermoedelijk is het perceel in deze tijd gesplitst en is een huis langs het Scharloo gebouwd. Sporen uit latere tijd betreffen onder meer diverse stukken muur en enkele waterkelders.

3. Doel en methode van het onderzoek

Omdat de ingreep in het pand Scharloo 10 beperkt zou blijven het ontgraven van de bovenlaag en het graven van een vetvangput, is geadviseerd de werkzaamheden archeologisch te monitoren. Tijdens de uitvoering bleek dat plaatselijk toch dieper werd gegraven vanwege de aanleg van sleuven voor afvoerbuizen. Vlak onder het maaiveld kwam bovendien muurwerk tevoorschijn. Om deze redenen is op 10 december 2015 een kleine archeologische waarneming verricht.

De waarneming werd bemoeilijkt doordat de bodem binnen opvallend nat en slap was. De verklaring hiervoor is niet duidelijk.

In deze Archeologische Notitie worden de resultaten beknopt weergegeven.

4. Resultaten archeologisch onderzoek

4.1 Bodemopbouw

Aan de voorkant is een gat voor een vetvangput gegraven. Aan de zuidkant was een intacte bodemopbouw aanwezig; deze is gefotografeerd, getekend en beschreven. De maten zijn genomen vanaf het maaiveld op moment van graven van het gat. Dit maaiveld is het niveau na afgraven van de bovenlaag.

Geheel onderin, vanaf circa 0,86 / 1,16 en tot 1,30 m onder maaiveld, bevond zich een compacte donkerbruine organische laag (laag 6). Daarop lag een gelaagd pakket bruin organisch materiaal met klei en mest van ongeveer 20 cm dikte (laag 5). Hier weer op lag tot circa 0,40 / 0,48 m onder maaiveld een gemengd pakket van bruin organisch materiaal en klei (laag 4). Al deze lagen, die hoofdzakelijk uit organisch materiaal bestaan (met vermoedelijk als hoofdbestanddeel veen), zijn mogelijk in één keer opgebracht. Uit de onderste laag komen twee scherven: een geknepen standring van vermoedelijk een kom van roodbakkend aardewerk en een wandfragment van grijsbakkend aardewerk (V05). Deze dateren rond 1500. Tevens is een brok van een daktegels van roodbakkend aardewerk gevonden. Daktegels komen na 1525 niet meer voor. Verder zijn enkele scherven bij graven van het gat gevonden die niet aan een specifieke laag kunnen worden gekoppeld: vier kleine scherven van spaarzaam geglaazuurd roodbakkend aardewerk en twee scherven steengoed met zoutglazuur (V02). Eén van beide scherven steengoed heeft ribben en radstempel. De scherven dateren uit de 15de eeuw en zijn mogelijk afkomstig uit de onderste lagen.

Op een diepte van 0,30 / 0,36 m onder maaiveld lag de top van een circa 10 cm dikke laag van lichtgrijze klei (laag 3). Bovenin was deze laag 'vuil' donkergrijs van kleur. Deze laag vormde het vloerniveau in een huis.

Op de vloer lag opnieuw een ophogingslaag (laag 2) tot een diepte van 0,16 m onder maaiveld. Deze bestond wederom uit bruin organisch materiaal. Geheel bovenin lag een rommelig

Afb. 10 Het uitgraven van de vetvangput.

Afb. 11 Het zuidprofiel van het gat gegraven voor de vetvangput.

pakket van grijze klei en organisch materiaal (laag 1). Uit de bovenste twee lagen komen twee scherven, namelijk een randfragment van een bakpan van roodbakkend aardewerk en een randfragment met oor van een kom van roodbakkend aardewerk (V04). De bakpan heeft een manchetrand (r-bak-5), wat typerend voor de periode tussen circa 1525 en 1575 is. De kom (r-kom-35) dateert eveneens uit de 16de eeuw. Globaal kunnen we het pakket dus ergens rond het midden van de 16de eeuw plaatsen.

4.2 Sporen van het huis

Vlak onder het moderne maaiveld zijn enkele sporen geconstateerd die samenhangen met het huis dat hier in de 17de / 18de eeuw heeft gestaan.

De noordelijke zijgevel van het huidige pand staat op een oudere fundering: de onderste zes steenlagen zijn oude bakstenen (rode en rood/gele bakstenen van 18x?x4 cm) met kalkmortel, daarboven zitten moderne bakstenen. Hetzelfde geldt waarschijnlijk voor de achtergevel.

Onder een gedeelte van de noordelijke zijgevel lag een rij van zes eiken liggers van 8 tot 14 cm breed en 5 tot 10 cm dik (S4). Deze zijn niet bemonsterd voor dendrochronologisch onderzoek omdat werd ingeschat dat ze alle te weinig jaarringen voor analyse hadden. Mogelijk bevond zich op deze plek de schoorsteen en is dit deel van de zijgevel daarom zwaarder gefundeerd.

De zuidelijke zijgevel van het huidige pand is wel geheel modern. Ongeveer een halve meter richting het noorden was de oude zijgevel aanwezig (S1). Deze was opgebouwd uit rode en rood/gele bakstenen van 19x9,5x4,5 cm en had een maximale breedte van 30 cm (anderhalf steens). Deze muur is niet over de volledige lengte van het pand blootgelegd.

Haaks op de oude zijmuur was een binnenmuur aanwezig (S2). Deze was opgebouwd uit dezelfde soort bakstenen als de zijmuur en was steens breed. Onzeker is of deze doorliep over de volledige breedte van het huis.

Afb. 12 Fundering van eiken balkjes onder de noordmuur, kijkend richting de voorgevel.

Onder de binnenmuur is een pakket schelpgruis vastgesteld, die vermoedelijk tevens de vlijlaag van een vloer in het huis vormde.

Bij het graven van het gat voor de vetvangput is aan de noordzijde een groot uitbraakspoor met veel grof puin en mortelbrokken gezien. Mogelijk is dit een uitgebroken voorraadkelder in het huis. Uit het puin komen twee scherven van wandtegels, de ene van een tegel met een schip en ossenkoppen in de hoeken en de andere van een tegel met herder op een eiland in achtpas met gesprende mangaankleurige vlakvulling (V03). Deze tweede tegel dateert uit de late 17de of vroege 18de eeuw.

Onder de achtergevel zat verder een ronde waterput die tot vrij recent in gebruik was. Op de put lag namelijk een gietijzeren frame. De put had een diameter van 1,25 meter en was opgebouwd uit rode tot bruine bakstenen van 18x8,5x3 cm. De wand van de put was steeds dik. Het soort bakstenen wijst erop dat de put uit de 19de eeuw dateert.

4.3 Vondsten

Bij het uitgraven zijn enkele scherven van roodbakkerd aardewerk, Nederlandse majolica, steengoed, Chinees porselein en industrieel wit aardewerk gevonden (V01). Bijzondere stukken zitten hier niet bij. Ze dateren uit de 16de tot en met de 19de eeuw.

Afb. 13 Muur S1 met links de moderne zuidmuur, kijkend richting de voorgevel.

Afb. 14 Binnenmuur S2, kijkend richting de zuiden.

Onder de vondsten bevinden zich twee complete wandtegels, beide beschilderd met een bloempot in kwadraat (V06, afb. 15). Dit type tegel komt in Hoorn algemeen voor in de eerste helft van de 17de eeuw. Op basis van productieafval is aangetoond dat deze tegels in Hoorn zijn gemaakt.¹ In Hoorn was tussen 1615 en circa 1650 een plateelbakkerij gevestigd. Toch is niet met zekerheid te zeggen dat deze tegels Hoornse productie zijn, want identieke tegels werden ook bij plateelbakkerijen in andere plaatsen gemaakt en kunnen naar Hoorn zijn verhandeld. Bijzonder is de vondst van een tegel, met opnieuw het decor van bloempot in kwadraat, van klein formaat (11,5 cm in plaats van 13,5 cm). Dit soort kleine tegels komt incidenteel voor, waarbij opvalt dat deze vaak zijn voorzien van dit bloempotdecor. Waarschijnlijk is het formaat van deze kleine tegels aangepast aan kleine plavuizen die in de vroege 17de eeuw voorkwamen. De tegels konden dan in combinatie met plavuizen in een schouw of plint worden gebruikt.

Bij het uitgraven zijn verspreid door het pand enkele metaalvondsten gedaan, namelijk een duit van Overijssel uit 1767, een messing vingerhoed, een messing gesp, twee loden musketkogels, een dekseltje van lood/tin en een keurlood (V01, afb. 16). De kleine ronde deksel heeft mogelijk behoort bij een inktstel. Op de voorzijde van het keurlood staat een stempel met letters, die deels leesbaar is.

1 Schrickx 2016.

Afb. 15 Wandtegels met bloempot in kwadraat, met tweemaal normaal formaat (ca. 134 mm) en eenmaal klein formaat (ca. 115 mm). Schaal 1:2.

Afb. 16 Metalen voorwerpen: deksel van tin/lood, vingerhoed, duit van Overijssel uit 1767 en een keurloodje.

12

S4

vetvangput
Z-profiel

S2

S1

S3

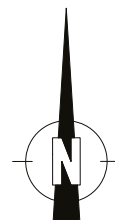
S 08 spoornummer

muren

hout

moderne muren

8

0 1 2 3 4 5 m

Sporenkaart

Gemeente Hoorn, Scharloo 10

Project 427

Archis-nummer XXX

Schaal 1:100 (A4)

© Archeologie West-Friesland 2017

5. Synthese

Uit de waarneming blijkt dat ergens rond 1500 een dik ophogingspakket is opgebracht waarna een eerste huis op het perceel is verschenen. De precieze datering is op basis van de kleine hoeveelheid scherven niet te geven. Het huis kan dus ook in de loop van de 16de eeuw zijn gebouwd. Het vloerniveau wordt afgedekt door een ophogingslaag waaruit enkele scherven uit de 16de eeuw komen. Mogelijk hangt de oudste ophoging en de bouw van het huis samen met de verlegging van de stadwal van het Scharloo-Dubbele Buurt naar de huidige Hoge Vest in 1508. Hoewel op de stadsplattegrond van Jacob van Deventer uit circa 1560 hier geen huizen lijken te worden weergegeven, blijkt dus uit de archeologische waarneming dat dit wel het geval was. Een aaneengesloten beouwing aan het Scharloo zal echter zeker niet het geval zijn geweest.

Rond 1600 is een nieuw huis gebouwd, dat ongeveer dezelfde afmeting had als het huidige pand. Het huidige pand is circa 10 meter lang en 6 meter breed; de voorganger had dezelfde lengte en was ongeveer 5,6 meter breed. De noordelijke zijgevel en de achtergevel staan op oude funderingen. De zuidelijke zijgevel is een halve meter verplaatst. Dit komt overeen met de weergave op de oudste kadastrale kaart uit 1823, waarop ten zuiden van het huis een smalle steeg aanwezig is.

Het 17de-eeuwse huis was verdeeld in een voor- en achterkamer en had mogelijk tegen de noordmuur in de voorkamer een schouw. Er zijn aanwijzingen dat in de voorkamer een voorraadkelder aanwezig was.

In de loop van de 19de eeuw is het huis afgebroken.

Literatuur

Schrickx, C.P., 2016: *Productieafval van de plateelbakkerij aan de Wortelvesten. Archeologisch onderzoek op het perceel op de hoek van de Koepoortsweg en de Spoorsingel*. West-Friese Archeologische Rapporten 93.

ISSN 2468-3280